

УДК 159.922.73

DOI <http://doi.org/10.15421/1021023>

ЕГОЦЕНТРИЗМ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ НЕЗАДОВОЛЕНOSTІ ОСОБИ МІЖОСОБИСТІСНИМИ СТОСУНКАМИ

EGOCENTRISM AS ONE OF THE FACTORS OF INTERPERSONAL RELATIONSHIP DISSATISFACTION

Бунас А.А.

к.психол.н., доц., доцент кафедри загальної психології та патопсихології, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

bunasalina@gmail.com

Диба Ю.С.

магістр психології, випускниця

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

yulia.dyba7@gmail.com

Сучасний темп та спосіб життя людей породжує ідею індивідуалізму, центрації на собі, власних думках, вчинках, що закономірно відображається на якості міжособистісних стосунків. У статті досліджено феномен егоцентризму та його місце в зумовленні незадоволеності міжособистісними стосунками. Егоцентризм визначено як соціально-психологічне явище та специфічну форму переживання особистості, що характеризується нездатністю суб'єкта, зосередженого на своїх інтересах, брати до уваги думки, інтереси, плани, точку зору іншого, а також координувати все зазначене з власними намірами, метою, бажаннями тощо. Зазначено, що міжособистісні стосунки варто розглядати як суб'єктивно пережиті, різною мірою усвідомлювані взаємозв'язки між людьми з домінуванням особистісного компонента, які при цьому мають взаємну спрямованість та значущість. На відміну від інших типів взаємин, міжособистісні стосунки мають специфіку, глибину, обмеження, відповідальність за себе й іншу людину, з якою контактують. Зосереджено увагу на соціальній природі людини, її базових потребах у прийнятті, любові, близькості.

В результаті емпіричного дослідження виявлено значущі додатні кореляційні зв'язки між рівнем егоцентризму та актуальністю матеріальних потреб, незалежністю, прийняттям боротьби, включеністю (від інших до індивіда) та афектом (від інших до індивіда), що свідчить про існування зв'язку егоцентризму як із внутрішніми, так і з зовнішніми компонентами міжособистісних стосунків. При цьому не існує значущих відмінностей в особливостях прояву показників задоволеності та незадоволеності міжособистісними стосунками залежно від рівня егоцентризму, що може свідчити про універсальність обраних компонентів задоволеності, які властиві людям загалом.

Визначено формувальні складові задоволеності (високий рівень довіри до себе, актуальність соціальної потреби, потреби у визнанні, товариськості, прийняття боротьби) та незадоволеності (егоцентризм, актуальність потреби в безпеці, нетовариськості, прийняття боротьби) міжособистісними стосунками. Встановлено зумовлену егоцентризмом незадоволеність міжособистісними стосунками.

Ключові слова: егоцентризм, міжособистісні стосунки, незадоволеність міжособистісними стосунками, соціально-психологічне явище, соціальні орієнтації, особистість, молодий вік.

The pace of life of modern people gives rise to the idea of individualism, which in turn leads to self-centeredness, own thoughts, actions, which has impact on the quality of interpersonal relationships. An overview of the phenomenon of egocentrism and its place in the cause of dissatisfaction with interpersonal relationships is presented in a concise form. Egocentrism is defined as the socio-psychological phenomenon and the specific form of personal experience, characterized by the inability of the subject focused on his interests, to take into account thoughts, interests, plans, point of view of others, and to coordinate everything with his own intentions. Interpersonal relationships should be considered as subjectively experienced, aware to different extent, relationships between people, with the dominance of personal component, which have a mutual focus and significance; unlike other types of relationships, they have specificity, depth, limitations, responsibilities for yourself and another person with whom you enter into a relationship. The main focus of the article is done on the social nature of a person and his basic needs of love, intimacy and acceptance.

Empirical research has revealed significant correlations between the level of egocentrism and the relevance of material needs, independence, acceptance of struggle, inclusion (from others to the individual) and affect (from others to the individual). The data obtained tell us about the connection between egocentrism and the internal and external components of interpersonal relationships. However, there are no significant differences in the characteristics of the indicators of satisfaction and dissatisfaction with interpersonal relationships depending on the level of egocentrism, which may indicate the universality of the selected components of satisfaction, which are inherent in people in general.

The study has identified the formative components of satisfaction (high level of self-confidence, urgency of

social needs, need for recognition, sociability, acceptance of the struggle) and dissatisfaction (egocentrism, urgency of the need for security, unsociability, acceptance of the struggle) with interpersonal relationships. Therefore, as a conclusion,

it is established that egocentrism affects dissatisfaction with interpersonal relationships.

Keywords: egocentrism, interpersonal relations, dissatisfaction with interpersonal relations, socio-psychological phenomenon, social orientations, personality, young age.

Постановка проблеми. Все більше соціального простору заповнюється думками щодо індивідуалізму, особистісних досягнень, покладання лише на себе, втрати патерналістичних ідей (відповідно до найбільш масштабного дослідження цінностей українців 2020 р. в рамках світового дослідження цінностей «WVS», метою якого є відстеження змін цінностей та їх вплив на соціально-економічний розвиток суспільств і країн). Сучасними ознаками соціуму стають верховенство особистих цілей, які розбігаються з груповими, самостійність дій, свобода та особиста незалежність. З одного боку, все вищезазначене дає змогу розкрити особистості власну індивідуальність й унікальність, проте з іншого – автономність індивіда передбачає дистанціювання від інших, реалізацію власних прагматичних установок і відповідних їм егоїстичних дій у стосунках з людьми.

У світі стрімко зростає кількість осіб, які не бажають ділити своє життя з кимось. Згідно з прогнозом дослідницької компанії Euromonitor International в доповіді «Future of the family», в найближчі 15 років кількість домогосподарств, які складаються з однієї особи, буде стрімко зростати в усіх країнах. До 2030 р. їх збільшення прогнозують на 120 млн порівняно з 2020 р. Стимулюється поява нового тренду – «життя наодинці», проте особистість є соціальною істотою, в історичному контексті для її виживання потрібні інші люди. Сучасні тенденції розвитку технологій впевнено рухаються до зменшення «зайвої» комунікації, в результаті чого люди більше орієнтуються на себе. Перебільшена концентрація на собі може стати перешкодою для адекватного сприйняття іншого, тобто високий рівень егоцентризму стає перешкодою в процесі взяття до уваги думки іншого та побудові здорових стосунків. Отже, дослідження проблеми егоцентризму потребує пильної уваги психологів, адже сформовані в молодому віці міжособистісні стосунки, зв'язки та контакти утворюють соціальну мережу, що впливає на все подальше життя та визначає його якісний бік.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження егоцентризму як одного з чинників незадоволеності міжособистісними стосунками, визначення складових задоволеності та незадоволеності міжособистісними стосунками.

Аналіз досліджень та публікацій. У психологічному словнику Л. Карпенка під егоцентризмом розуміють нездатність суб'єкта, зосередженого на своїх інтересах, брати до уваги думки, інтереси, плани, точки зору інших людей та координувати їх зі своїми власними (Karpenko L., 1990).

Ж. Піаже як автор терміна та перший його дослідник трактував егоцентризм як нездатність дитини змінити пізнавальну позицію мислення, як даність, яка з часом зникає. Л. Виготський наголошував на переході його у внутрішнє мовлення. Доналдсон спростовувала ідею даності як простого нерозуміння дітьми формулювання завдань для експерименту, Ельконін знаходить залежність від впливу соціальних умов. К. Платонов визначав егоцентризм як властивість, метою якої є ствердження власного «Я» (Pyazhe Zh., 2008).

Т. Пашукова трактує егоцентризм не лише як властивість, а й як стан особистості, що є своєрідною реакцією всієї екосистеми як захисної реакції людини, головним завданням якої є збереження цілісності особистості, тобто говоримо про процес самостабілізації, який починається із себе, але має зовнішні поведінкові прояви у вигляді дезадаптації (Pashukova T., 2002).

Г. Крайг зазначав, що егоцентризм – це пізнавальна позиція відносно світу, який розглядається його володарем з єдиної точки зору – стосовно себе (Craig G., 2001). У своїй концепції «ідеал-реалізму» Н. Лоський довів, що межевий індивідуалізм, концентрація на своїх переживаннях перешкоджає самореалізації та розумінню сенсу власного життя (Losskyi N., 1991). Вчений філософської етики М. Бердяєв вказував, що егоцентризм позбавляє людину особистості, оскільки викривляє перспективи життя.

А. Сміт доводив, що егоцентрична спрямованість людини шкодить репутації в суспільстві, погіршує взаємини з іншими людьми, а тому заважає досягненню повноцінного існування (Vasiuk K., 2010). Отже, егоцентризм має властивість проявлятися та характеризувати різні сфери особистості, мати вигляд переживання, що стосується виключно суб'єкта, а також містити зовнішню орієнтацію, впливаючи на побудову стосунків з іншими.

Феномен міжособистісних стосунків розглядався і розглядається низкою як вітчизняних (С. Духновський, Г. Андреева, В. Куніцина, В. Мясичев та ін.), так і зарубіжних (Р. Бейлс, Т. Шибутані, Дж. Велвудт та ін.) учених. У більшості досліджень фокус зміщується на особистість як важливий елемент системи стосунків, виділити її з якої не уявляється можливим. В. Мясичев зазначав, що найбільш важливим аспектом, що характеризує особистість, є її ставлення до інших людей (Miasyshchev V., 2003). Фактично йдеться про те, що взаємини та стосунки – це суб'єктивно пережиті, різною мірою усвідомлювані взаємозв'язки між людьми з домінуванням особистісного компонента, тобто такі, що мають взаємну спрямованість та значущість. На відміну від спілкування, комунікації, суспільних відносин, власне міжособистісні стосунки мають специфіку, глибину, обмеження, відповідальність за себе й іншу людину, з якою будуються взаємини (Dukhnovskyi S., 2009).

З огляду на теоретичний розгляд проблем егоцентризму та міжособистісні стосунки, зрозуміло, що пов'язані вони насамперед із феноменом особистості в широкому сенсі, враховуючи спрямованість та орієнтації людини на побудову взаємин.

Виклад основного матеріалу дослідження. В дослідженні взяли участь 67 осіб віком від 18 до 32 років (42 особи жіночої статі та 25 осіб – чоловічої). Емпірична діагностика егоцентризму здійснювалась за методикою «Тест егоцентричних асоціацій» Т. Пашукової; для характеристики міжособистісних стосунків було обрано опитувальник рівня довіри до себе Т. Скрипкіної, «Шкалу міжособистісної (соціальної) довіри» Дж. Роттера «ITS» (в адап. С. Достовалова), методику діагностики рівня задоволеності основних потреб В. Скворцова, тест «Психологічні межі особистості» Е. Хартманна (в адап. О. Шамшикової – В. Волохової), тест «Q-Сортування» В. Стефенсона, опитувальник міжособистісних стосунків В. Шутца «FIRO-B» (в адап. А. Рукавишникова).

В результаті проведеного дослідження було встановлено існування тісного додатного кореляційного зв'язку між рівнем егоцентризму та матеріальними потребами особистості (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційний зв'язок між рівнем егоцентризму та задоволеністю основних потреб особистості

<i>Шкали потреб за методикою «Діагностика міри задоволеності основних потреб» В. Скворцова</i>	<i>Рівень егоцентризму за методикою «Тест егоцентричних асоціацій» Т. Пашукової</i>
Матеріальні потреби	0,257, $p \leq 0,05$
Потреби в безпеці	-0,161
Соціальні потреби	-0,012
Потреби визнання	-0,011
Потреби самовираження	-0,115

Ймовірно, центрація на своїх думках і бажаннях, сприймання їх за істину тісно пов'язані з культурою споживання, економічним розвитком та маркетинговою діяльністю. Оскільки збільшений інтерес до своїх прагнень може виражатися бажанням задовольнити їх у вигляді матеріального придбання (товару чи участі в певних заходах), таким чином збільшуючи престижність у своїх очах та очах оточення, логічним є зростання матеріальних потреб для забезпечення певної внутрішньої рівноваги у діаді «хочу – маю». Також варто зазначити, що отримана кореляція за цими показниками має взаємну спрямованість.

Значущий додатний кореляційний зв'язок було виявлено між рівнем егоцентризму та незалежністю ($r=0,253$, $p \leq 0,05$), прийняттям боротьби ($r=0,251$, $p \leq 0,05$) (табл. 2).

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки між рівнем егоцентризму та основними тенденціями поведінки людини в реальній групі

<i>Шкали тенденцій поведінки за методикою «Q-сортування» В. Стефенсона</i>	<i>Рівень егоцентризму за методикою «Тест егоцентричних асоціацій» Т. Пашукової</i>
Залежність	0,08
Незалежність	0,253, $p \leq 0,05$

Товариськість	0,237
Нетовариськість	-0,042
Прийняття боротьби	0,251, $p \leq 0,05$
Уникнення боротьби	0,058

Встановлений значущий додатний кореляційний зв'язок між рівнем егоцентризму та тенденціями до незалежності та прийняття боротьби, можливо, вказує на таке: оскільки людина дуже зосереджується на собі і її світ «обертається» ледь не навколо неї, свідомою потребою в інших людях, необхідність дослухатися до чужих думок не є для неї чимось надважливим, бо вона вважає, що і так права. Щодо прийняття боротьби, ймовірно, особистості, яка щиро вірить у точність та істинність своїх суджень і поглядів на влаштування та функціонування світу, буде дуже складно йти на компроміс, уникаючи боротьби, згладжуючи гострі кути в міжособистісному спілкуванні та стосунках загалом. Тож вважаємо, що їй більш властивим буде наполягання на своєму та відстоювання власних позицій, активне прагнення брати участь у груповому житті, домагатись більш високого статусу в системі міжособистісних взаємин, ніж ховатись і «плисти за течією».

Було встановлено значущі додатні кореляційні зв'язки між рівнем егоцентризму та включеністю (від інших до індивіда) ($r=0,288$, $p \leq 0,05$), афектом (від інших до індивіда) ($r=0,289$, $p \leq 0,05$) (табл. 3).

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки між рівнем егоцентризму та аспектами міжособистісних стосунків

<i>Шкали за методикою «ОМО» В. Шутца (в адапт. А. Рукавишнікова)</i>	<i>Рівень егоцентризму за методикою «Тест егоцентричних асоціацій» Т. Пашукової</i>
Включеність(від індивіда до інших)	0,185
Включеність(від інших до індивіда)	0,288, $p \leq 0,05$
Контроль (від індивіда до інших)	0,165
Контроль (від інших до індивіда)	-0,059
Афект (від індивіда до інших)	0,22
Афект (від інших до індивіда)	0,289, $p \leq 0,05$

Наявний зв'язок можна пояснити виходячи з того, що включеність – це потреба створювати й підтримувати психологічно прийнятні взаємини з іншими людьми, на основі яких виникають взаємодія і співпраця. З точки зору самооцінки, потреба включеності проявляється в бажанні людини відчувати себе цінною і значущою особистістю. У цьому випадку саме включеність від інших до індивіда (тобто очікувана) проявляє аспект потреби в тому, що людина прагне бути поміченою, відрізнятись від інших людей. Вірогідно, егоцентричній особистості все ще може бути потрібна певна підтримка в думках щодо власної особливості, оскільки це не спрощує, а лише підтверджує факт того, що людина – істота соціальна, і за будь-яких обставин їй буде потрібен соціум та спілкування. Що ж до афекту (від інших до особистості), то йдеться про потребу створення та підтримання стосунків,

спираючись на емоційний аспект, тобто прагнення створювати та зберігати почуття взаємно теплого емоційного ставлення. Можна припустити, що егоцентричній особистості, як свідчить цей кореляційний зв'язок, потрібно відчувати, що вона гідна любові.

Наступним кроком було порівняння показників задоволеності міжособистісними стосунками серед досліджуваних із різним рівнем прояву егоцентризму. Показники змінних були отриманні шляхом медіального розподілу вибірки на дві групи (високий та низький рівень). Не було встановлено значущих відмінностей у прояві компонентів задоволеності міжособистісними стосунками серед осіб із високим та низьким рівнем егоцентризму за шкалами: довіра до себе, міжособистісна довіра, соціальні потреби, потреби у визнанні, потреби у самовираженні, межі «Я», залежність, незалежність, товариськість, нетовариськість, прийняття боротьби, уникнення боротьби, включеність (від індивіда до інших), включеність (від інших до індивіда), контроль (від індивіда до інших), контроль (від інших до індивіда), афект (від індивіда до інших), афект (від інших до індивіда).

За таких обставин можна припустити, що прояв обраних компонентів (як внутрішніх, так і зовнішніх) задоволеності міжособистісними стосунками властивий людям загалом і не пов'язаний з егоцентризмом, оскільки його вплив може поширюватись на інші аспекти та характеристики особистості або проявлятися ситуативно.

З метою визначення впливу кожної змінної на варіацію досліджуваної величини застосовувався регресійний аналіз, оскільки лише в такий спосіб можливо було визначити особливості незадоволеності міжособистісними стосунками особистості у прояві й організації активності, переживань, забезпеченні спонукань, планів та сценаріїв поведінки. Добір здійснювався шляхом виключення з моделі найбільш взаємозалежних факторів з урахуванням значущості коефіцієнтів регресії, оцінених на допомогою *t*-критерію Стьюдента.

Результати лінійного множинного регресійного аналізу, що здійснені для предикторів задоволеності міжособистісними стосунками, дали можливість виокремити пояснювальні фактори, які виявились у розробленій моделі статистично значущими.

Побудована регресійна модель для предикторів шкали включеності (від інших до індивіда) ($F=6,690$, $p \geq 0,001$): R (0,492), R квадрат (0,242), R скоригований (0,206), стандартна похибка оцінки (2,384), дала змогу виокремити пояснювальні фактори: потреба в безпеці, товариськість (додатна кореляція), потреба у визнанні (від'ємна кореляція).

Побудована регресійна модель для предикторів шкали контролю (від індивіда до інших) ($F=11,866$, $p \geq 0,000$): R (0,520), R квадрат (0,271), R скоригований (0,248), стандартна похибка оцінки (2,012), дала змогу виокремити пояснювальні фактори: прийняття боротьби (додатна кореляція), нетовариськість (від'ємна кореляція).

Побудована регресійна модель для предикторів шкали контролю (від інших до індивіда) ($F=6,490$, $p \geq 0,013$): R (0,301), R квадрат (0,091), R скоригований (0,077), стандартна похибка оцінки (2,084), дала змогу виокремити пояснювальний фактор: прийняття боротьби (від'ємна кореляція).

Побудована регресійна модель для предикторів шкали афекту (від інших до індивіда) ($F=7,820$, $p \geq 0,000$): R (0,521), R квадрат (0,271), R скоригований (0,237), стандартна похибка оцінки (1,992), дала змогу виокремити пояснювальні фактори: соціальна потреба, довіра до себе (додатна кореляція), егоцентризм (від'ємна кореляція).

У результаті виокремленої регресійної моделі було отримано якісний склад незадоволеності міжособистісними стосунками, а саме: егоцентризм, актуальність потреби в безпеці, нетовариськість та прийняття боротьби (залежно від ситуації контролю та відповідальності (від інших до індивіда)). Прийняття боротьби виявилось такою категорією, яка є складовою як задоволеності, так і незадоволеності міжособистісними стосунками, що може вказувати на те, що для створення та підтримки міцних, гармонійних стосунків необхідно бути особистістю, мати свою думку, свої принципи, цінності, вміти відстоювати свої позиції чи позиції команди, але при надмірній принциповості, невмінні дійти згоди та компромісу це призводить до незадоволеності.

Задоволеність викликана такими проявами: високі показники довіри до себе, актуальність соціальної потреби, потреби у визнанні, товариськості та прийняття боротьби. Ймовірно, актуальність соціальної потреби є ресурсом, який забезпечує підтримання зацікавленості в побудові міжособистісних взаємин на більш-менш сталому рівні, який є необхідним для перебування в мережі соціальної активності.

Висновки. В результаті теоретичного та емпіричного пошуку було встановлено наступне:

1. Егоцентризм – це соціально-психологічне явище та переживання особистості, яке характеризується нездатністю суб'єкта, зосередженого на своїх інтересах, брати до уваги думки, інтереси, плани, точки зору інших людей, а також координувати їх зі своїми власними.

2. Центрація на собі, своїх думках, вчинках має обтяжливі наслідки для побудови міжособистісних стосунків.

3. Було встановлено додатні значущі кореляційні зв'язки між егоцентризмом та матеріальними потребами, незалежністю, прийняттям боротьби, включеністю (від інших до індивіда) та афектом (від інших до індивіда).

4. При перевірці особливостей прояву компонентів задоволеності міжособистісними стосунками залежно від рівня егоцентризму особистості значущих відмінностей не визначено.

5. Виявлено, що незадоволеність міжособистісними стосунками формують такі чинники: егоцентризм, актуальність потреби в безпеці, нетовариськість та прийняття боротьби. Задоволеність міжособистісними

стосунками формується за рахунок високих показників довіри до себе, актуальності соціальної потреби, потреби у визнанні, товариськості та прийнятті боротьби.

Перспективами подальших досліджень означеної проблематики може бути дослідження рівня та особливостей прояву егоцентризму в контексті суб'єктивного благополуччя, сімейних стосунків, впливу на ефективність роботи та успішності при виконанні професійної діяльності. Окремим завданням подальших досліджень може бути розробка діагностичного інструментарію, спрямованого на діагностику егоцентризму особистості.

Бібліографічні посилання

- Vasiuk, K. (2010). Ehotsentryzm yak chynnyk sotsialno-psykholohichnoi dezadaptatsii osobystosti. *Problemy suchasnoi psykholohii*, № 10, s. 82–90 [in Ukrainian].
- Dukhnovskyi, S. (2009). Dyahnostyka mezhlychnostnykh otnoshenyi. *Psykholohycheskyi praktykum*. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
- Losskyi, N. (1991). Uslovye absoliutnoho dobra: Osnovy etyky; Kharakter russkoho naroda. Moscow: Polytyzdat [in Russian].
- Miasyshchev, V. (2003). *Psykholohiya otnoshenyi*. Moscow: Yzd-vo Moskovskoho psykholoho-sotsyalnoho ynstytuta [in Russian].
- Pashukova, T. (2002). Ehotsentryzm, osnovne psykholohycheskiye kharakterystyky zakonemernosty y mekhanizmy formirovaniya y korrektsyy: dys. ... d-ra psykhol. nauk: 19.00.05, 19.00.13. Kyev [in Russian].
- Psykholohiya. Slovar* (1990) / sostav. L. Karpenko. 2 yzd. Moscow: Polytyzdat [in Russian].
- Pyazhe, Zh. (2008). *Rech y myshlenye rebenka*. Moscow: Rymys [in Russian].
- Svitove doslidzhennia tsinnosti 2020 v Ukraini. Retrieved from <http://ucep.org.ua/doslidzhennya/world-values-survey-2020-in-ukraine.html> [in Ukrainian].
- Jay, M. (2012). *The Defining Decade: Why Your Twenties Matter – And How to Make the Most of Them Now* Kindle Edition. Published by Twelve [in English].
- Craig, G. (2001). *Human Development*. S.: PrenticeHall [in English].
- Market research on consumer products, commercial industries, demographics trends and consumer lifestyle. Retrieved from: <https://www.euromonitor.com/consumer-lifestyles/report> [in English].